

16. Там же. – Ч. 1. План атаки учиненной российскими войсками под крепостью Перекоп 1771 г.
17. Там же. – Ч. 2. План крепости Перекопа, 1771 г.
18. Там же. – Ч. 6. План Крымской Перекопи, 1772 г.
19. Там же. – Ед. хр. 21527. – Л. 44. План Перекопской крепости.
20. Турецкий вал // Военный энциклопедический словарь / Пред. глав. ред. комиссии Н.В. Огарков. – М.: Воениздат, 1984. – С. 756.
21. **Дмитров Л.Д.** Перекоп: Ров и вал. – К. – Львов, 1940.
22. **Кружко Л.П.** Северные ворота Крыма. – Симферополь: Евро-пресс, 2009. – 64 с.
23. Там же.
24. ГААРК (Государственный архив Автономной Республики Крым). – Ф. 377. – Оп. 1. – Д. 1061. – Л. 25.
25. Там же. – Оп. 10.
26. **Дмитров Л.Д.** Перекоп: Ров и вал. – К. – Львов, 1940.
27. **Кружко Л.П.** Северные ворота Крыма. – Симферополь: Евро-пресс, 2009. – 64 с.

Анастасія Баукова (Львів),
асистент кафедри археології та спеціальних галузей
історичної науки Львівського національного університету
ім. Івана Франка, кандидат історичних наук

Облога турками Львова: сучасний стан дослідження проблеми

Облога міста Львова 1672 р. є однією з яскравих подій в історії козацьких війн та буремних подій XVII ст. Ця ж сторінка, одночасно, є й малодослідженою. У розпорядженні істориків є невелика кількість писемних джерел [1], у той час як археологічно ці події представлені лише фрагментарно. У дослідженнях з історії козацтва ця тема майже не висвітлена.

Вагомий внесок у вивчення історії облог Львова зробили польські історики. У 1884 р. вийшло друком докладне зібрання матеріалів та документів з цього приводу [2]. Історія польсько-турецького протистояння розглядалась також у працях відомих істориків О. Чоловського [3], Л. Фінкля [4], Я. Волинського [5] та А. Прохаська [6]. Детальний аналіз битви під Лисиничами та її відображення у творах малярства подано у статті Г. Котарського [7].

У працях з історії Львова, що побачили світ з нагоди 700-ліття Львова [8, 9], питання облоги міста, як і більшість інших аспектів міжнаціональних відносин доби Середньовіччя, не висвітлені взагалі. Це пояснюється ідеологічними чинниками та поглядами авторів. Натомість, цю однобічність цілком компенсує трьохтомна «Історія Львова», що вийшла друком у 2006 р. [10]

З іншого боку, саме наявність матеріальних свідчень турецької облоги та пов'язані із ними легенди та знамення, на нашу думку, і надають особливого колориту та туристичної привабливості місту.

Облоги міста Львова турецько-татарським військом стали наслідком складної політичної ситуації. Як відомо, у 60-х роках XVII ст. Речі Поспо-

литій вдалось захопити Правобережну Україну (без Києва). Юридично поділ українських земель між Росією та Польщею закріплено Андрусівським миром 1667 р. За таких умов гетьман Петро Дорошенко вирішив визнати протекторат Османської імперії (подібно до подій 1651 р.) і скористатись її могутністю для об'єднання України. Захопивши територію усього Поділля турецький султан Мехмед IV наказав Дорошенку взяти участь в облозі Львова. До речі, необізнаність пересічних громадян у геополітичних прагненнях гетьмана сьогодні призводить до переоцінки його ролі в історії Львова і породжує запитання на кшталт «чому іменем цього «завойовника-зрадника» названо одну з центральних вулиць міста?!»

Об'єднане турецько-татарсько-українське військо під керівництвом Капудан-паші та Петра Дорошенка з'явилося під мурами Львова 20 вересня 1672 р. Загалом, за даними джерел, військо нараховувало 230 тисяч осіб. Це непересічний факт, адже це найбільша кількість військ, яка коли-небудь оточувала місто. Оборонці Львова зробили кілька вилазок з метою оцінки становища. Також міщани підпалили кілька будинків у передмісті, що заважали обороні. Практично усі знатні і багаті громадяни залишили місто, але бургомістр Львова, Бартоломей Зіморевич, привів до присяги решту міщан, і вони поклялися, що в жодному разі не залишать міста і будуть стояти до кінця. Їх було трохи більше однієї тисячі.

Турки стали табором зі сходу, козаки – з півночі, молдавські, волоські та трансільванські загонами – з півдня, татари – із заходу. На горі біля церкви святого Юра розташувалася турецька артилерія, яка безперервно обстрілювала місто [10, 215]. Ще одна турецька батарея з чотирма гарматами дала назву сусідній горі, яку до середини XIX ст. називали турецькими шанцями [11, 87].

Також з метою підризу мурів бернардинського монастиря турки заклали траншеї. Сам цей факт ліг в основу львівських легенд. Адже хроніка зафіксувала, що під час земляних робіт здійнялась велика буря, яка зруйнувала траншею і засипала в ній кількох вояків. Згодом, у XIX ст. під час земляних робіт наявність підкопу та скелетів пов'язали із нібито наявністю таємних відносин між чоловічим бернардинським монастирем та жіночим монастирем кларисок, що був розташований неподалік.

Військова залога (20 жовніврів) залишила напівзруйнований Високий замок, а турецькі сили обстрілювали Львів і з цього боку. Таким чином була зруйнована вежа Корнякта, а також кілька ядер влучили у латинський кафедральний костел. До сьогодні можна побачити цих свідків облоги Львова. Одне з них розміщено на куті костелу. Над ним викарбовано надпис «Ex obsidione turcica» – «З турецької облоги, р. Божого 1672, дня 28 вересня». Інше ядро розташоване з боку каплиці Боїмів. У написі біля нього зазначається, що «під час облоги Львова турками р. Божого 1672 дня 29 вересня це 38-фунтове ядро, вистрілене з гармати, перелетіло через східне вікно, впало до середини костелу за великим вівтарем і затрималося без жодної шкоди під розп'яттям в пресвітерії, коли, власне, в ніч на Святого Михаїла вирувала страшна буря з грозами і блискавками».

29 вересня депутація міщан вмовила Капудан-пашу припинити обстріл в обмін на викуп. Заявлену спочатку суму у 100 тисяч золотих талерів вдалось зменшити до 80 тисяч. З метою забезпечення виплати усієї суми, адже львів'яни заплатили лише 5 тисяч, турки взяли десятьох заручників, серед яких були два українці. Заручників утримували в Кам'янці упродовж семи років.

Перемога над турками під Хотином 9 листопада 1672 р. ознаменувала початок нового турецько-польського протистояння та поступового витіснення перших з території Речі Посполитої. На початку 1675 р. Ян III Собеський з невеликим загоном підійшов до Львова і намагався організувати оборону міста. У серпні цього ж р. татарські війська вдруге підійшли до Львова і в передмісті, біля Лисинич відбулась битва. Хоча й татарське військо мало перевагу (50 тисяч проти 7 тисяч), однак за кілька годин протистояння ординці відступили в напрямку Золочева. За свідченнями істориків Коннора та Сальванді, подібна блискавична військова перемога навряд чи була відома до цього часу у світовій історії [10, 217].

Битва під Лисиничами, як і облога Львова турками, стала сюжетом для кількох картин. Зокрема, ці полотна входили до числа семи батальних картин, що прикрашали королівський палац у Жовкві. У збірці народного музею ім. Короля Яна III у Львові також були ці мистецькі витвори. З огляду на те, що Ян III Собеський прославився саме завдяки перемогам над турками, цілком логічно можна припустити, що подібні картини можуть знаходитись у музеях України, Білорусі, Німеччини, Франції тощо. У розписі стін езуїтського костелу також змальовано сюжет облоги 1672 р. Композиція включає зображення турецького воїна на тлі панорами Львова. Завершує сцену поява у небі святих Ігнатія Лойоли та Станіслава Костки як рятівників міста.

Цікаво події облог Львова висвітлені у постійно діючій експозиції Львівського історичного музею. Огляд починається з портрету та короткої біографії Петра Дорошенка і копії гравюри з книги Леонарда Лошге (XVII ст.), де зображено султана Мехмеда IV у супроводі придворних чинів. Наступна вітрина містить зразок обладунку турецького воїна XVII ст. (панцир з місюркою, дві багато орнаментовані шаблі, порохівниці, сідло). Згодом у експозиції розміщено зразки турецької зброї XVI–XVII ст. (пістолети, рушниця, кинджали, шаблі, ятаган, лук зі стрілами, наконечник бунчука, фрагменти ручної гранати, ланцюгові ядра). Завершують уявлення про ці буремні події твори невідомих художників: «Битва під Львовом (Лисиничами)», «Татарин на аркані» та «Султан зі свитою у поході». Г. Котарський стверджує, що перше полотно написане на основі раніше створених ескізів учасниками чи свідками подій [7, 94].

Таким чином, облоги Львова турецько-татарськими загонами є цікавою сторінкою життя старовинного міста. Це питання активно розроблялось переважно закордонними істориками на початку XX ст. і тому потребує доопрацювання. Аналіз джерельної бази, а особливо дослідження

археологічних матеріалів, зібраних останніми роками під час рятівних розкопок, дозволять по-новому висвітлити ці події. Перспективними, на наш погляд, є також джерелознавчі дослідження цього питання в архівних установах Туреччини.

Література

1. Kronika miasta Lwowa 1634–1690, tłumaczenie z łaciny Marcina Piwockiego. – Lwów, 1854; **Зиморович Б.** Потрійний Львів. – Львів, 2002; **Зубрицький Д.** Хроніка міста Львова. – Львів, 2006.
2. **Radziwiński Z. L.** Materiały do historyi oblężenia i obrony Lwowa w 1672 r. – Kraków, 1884.
3. **Czołowski A.** Wojna polsko-turecka 1675 r. // Kwartalnik Historyczny. – R. VIII. – Lwów, 1894; **Czołowski A.** Najazd Tatarów na Lwów w 1695 r. – Lwów, 1902.
4. **Finkel L.** Napad Tatarów na Lwów w r. 1695 // Kwartalnik Historyczny. – R. IV. – Lwów, 1890.
5. **Woliński J.** Bitwa pod Lwowem 1675 r. // Przegląd Historyczno-Wojskowy. – R. IV. – Warszawa, 1932.
6. **Prochaska A.** Lwów a szlachta. – Lwów, 1919.
7. **Kotarski H.** «Bitwa pod Lwowem (Lesienicami)» z dn. 24. VIII. 1675 r. na obrazie i w rzeczywistości // Наукові записки Львівського історичного музею. – Вип. VII. – С. 86–95.
8. Історія Львова. – К., 1984.
9. Нариси історії Львова. – Львів, 1956.
10. Історія Львова: У трьох томах. – Львів, 2006. – Т. 1.
11. **Крип'якевич І.** Історичні проходи по Львові. – Львів, 1991.

Шаміль Акічев (Конотоп),
науковий співробітник Конотопського міського
краєзнавчого музею ім. О. Лазаревського

Роль татарської кінноти у Конотопській битві 1659 р.

Метою дослідження є визначення ролі татарської кінноти у битві та деяких аспектів причин військової перемоги у Конотопській битві.

Конотопська битва 1659 р. стала однією з переможних битв української зброї XVII ст. та зразком військового союзу українсько – кримсько-татарських з'єднань, які відстоювали кордони та незалежність України.

Конотопці мужньо боронили місто протягом 70 днів (11.05–9.07.1659 р.) від чисельного і добре озброєного московського війська [11, 18]. Без тривалої облоги і героїзму захисників фортеці не було б перемоги над ворогом. Одним з факторів перемоги була допомога татар. Це підтверджують майже всі дослідники. У XVII ст. відбувались козацькі повстання і битви з польським військом, які закінчувались поразкою повсталих. Козаки вміли оборонятися проти піхоти і кавалерії, але у кінному бою зазнавали поразки. Боплан бачив, як 200 польських вершників розсіяли 2000 відбірних козаків. Він додає: «Як би кінні козаки мали таку ж мужність, як і піші, вони були б непереможні» [1, 5].

Після бою під Цецорою Б. Хмельницький попадає в турецький полон. Через два роки його було викуплено заможним татариним Жарисом, потім